

Fauna en flora

Unieke Scheldenatuur herleeft

Het Schelde-estuarium is een smeltkroes van getijdennatuur. Door het getij ontstaan langs de oevers slikken en schorren. Dat zijn voor veel dieren ideale voedsel- en voortplantingsplekken. Het Sigmapijan herstelt en creëert deze getijdennatuur. Dat zal het ecosysteem van de Schelde en haar zijrivieren eens te meer doen herleven. Vandaar dat ook de fauna en flora van nabij worden gemonitord.

Het Schelde-estuarium kent een complex systeem van eten of gegeten worden. Helemaal onderaan de voedselpiramide vinden we bodemalgen op de slikken, algen in het water en planten op de schorren. Dat plantaardig materiaal wordt door planteneters opgegeten: bijvoorbeeld dierlijk plankton, schelpdieren en vissen op de slikken en in het water, en grazers zoals koeien, schapen of ganzen op de schorren. De kleine diertjes vallen op hun beurt weer ten prooi aan garnalen, krabben, grotere vissen en vogels. Bovenaan de voedselketen vinden we zoogdieren zoals zeehonden en bruinvissen (een kleine dolfinsoort). Al het leven in de Schelde is dus van elkaar afhankelijk. Als een schakel in de keten ontbreekt, heeft dat grote gevolgen voor alle andere Scheldebewoners.

Dierlijk plankton eet plantaardig plankton en dient op zijn beurt als voedsel voor vele andere dieren in de Schelde.

Voedzaam plankton

Plantaardig plankton produceert zuurstof en is de eerste schakel van de voedselpiramide. Jarenlang werd plantaardig plankton onderdrukt door het té sterk vervuilde water, tot in 2003 een kentering optrad en het herstel zich inzette.

Plantaardig plankton wordt opgegeten door dierlijk plankton. Eind vorige eeuw was er in het zoete deel van de Zeeschelde door het gebrek aan zuurstof bijna geen dierlijk plankton meer. Nu de toestand weer gunstiger is, duikt in het zoete deel van de Zeeschelde weer dierlijk plankton op. De concentraties schommelen nog sterk, waardoor deze schakel in de voedselketen van jaar tot jaar nog onzeker is. Het gevolg: 'vette' en 'magere' jaren voor de kleine waterdierjes en visjes die zich met dit dierlijk plankton voeden.

Bodemorganismen

Dood organisch materiaal, bacteriën en algen worden opgegeten door bodemdierjes. Zij zijn een volgende belangrijke schakel in het systeem want ze zijn het ideale voedsel voor vissen en vogels. Soorten zoals ringwormen, schelpdieren en schaaldieren komen het meest voor op slikken en platen.

De bodemdierenpopulatie verandert ook. Zo neemt in de Zeeschelde het aantal wormen af. Of het komt door te veel begrazing of door een sterk gewijzigde samenstelling en kwaliteit van de bodem, is geen

© Frédéric Azémar

Vissen in Bergenmeersen en Paardeweide

uitgemaakte zaak. Er wordt volop gezocht naar de precieze oorzaak. Anderzijds zijn garnalachtigen er in sterke opmars.

In het hele estuarium breiden de populaties van verschillende exoten – planten en dieren die hier niet thuishoren – zich uit. De biodiversiteit van deze diertjes wordt nauwkeurig opgevolgd om mogelijke invasieve exoten tijdig op te sporen, om te kunnen ingrijpen of om veranderingen in het ecosysteem te verklaren.

Visbestand herstelt geleidelijk

Rond 1945 werd er nog een 40-tal vissoorten geregistreerd in de Beneden-Zeeschelde, maar in de jaren 70 en 80 verscheen er maar af en toe een verdwaalde vis. Halfweg de jaren 90 werd een aarzelend herstel ingezet, er werd een 30-tal soorten teruggevonden. Door de steeds verbeterende zuurstofhuishouding herstelt het visbestand zich nu ook in de Boven-Zeeschelde en zijrivieren. Er is evenwel nog geen sprake van een gezonde ecologische toestand voor vissen. Overigens is het aantal exoten toegenomen. Veel vissen vinden ook te weinig geschikte habitat om zich voort te planten. Schorren en slikken zijn daarbij van levensbelang.

De gecontroleerde overstromingsgebieden Bergenmeersen en Paardeweide op het grondgebied van Berlare en Wichelen zijn ideale plaatsen voor vissen. Al snel na de ingebruikname van de gebieden, verschenen vissen die tevoren niet in het gebied voorkwamen.

In het voorjaar en de zomer van 2015 voerde het INBO meetcampagnes uit. Elke gevangen vis werd gewogen, gemeten en volgens de soort ingedeeld.

In Bergenmeersen werden 16 vissoorten gevangen. De meest voorkomende soort was de brakwatergrondel. Opmerkelijk was de aanwezigheid van zeebaars in de zomer. Deze nochtans maritieme soort gebruikt het gebied als opgroei gebied.

In Paardeweide ging het om 20 soorten. In het voorjaar werd veel paling, bot en spiering gevangen. De laatste twee soorten gebruiken het overstromingsgebied als kraamkamer en kwamen tegen het najaar dus minder vaak voor.

De Scheldepaling herstelt zich langzaam, maar is nog niet eetbaar voor de mens.

Met het Sigmaplan worden de slikken en schorren hersteld.

Slikken en schorren

De rivier voert zand en slib aan, die bezinken in het getijdengebied. Zo ontstaat een samenspel van slikken, schorren, platen en geulen.

Slikken zijn de gedeelten van de oever die bij elke vloed overspoeld worden. Ze zijn een geliefkoosde habitat voor bodemdierpjes.

Schorren zijn de hogergelegen, door planten begroeide gebieden, die niet meer bij elke vloed overspoelen. Ze worden gevormd door de aanvoer van slib door het getij. Die getijdengebieden zijn essentieel voor de flora en fauna in de Schelde. Schorren bieden plaats aan vele plantensoorten, slikken en platen zijn een thuis voor vele bodemdierpjes en daarmee ideale eetgelegenheden voor vogels. Ook voor zeehonden zijn de platen goede rustplekken. Kleine waterdierpjes en vissen vinden in de geulen en krekken een luwte om eten te zoeken en zich voort te planten.

Door inpoldering en het rechttrekken van de rivier verdwenen slikken en schorren. Het Sigmaplan herstelt ze. Dat is belangrijk, want slikken en schorren geven zeldzame natuur weer kansen en beschermen tegelijk het achterland tegen overstromingen.

Vogelbestand verschuift

De laatste jaren komen er in het hele Schelde-estuarium van december tot januari maximaal zo'n 150.000 vogels voor, van stelt- en strandlopers in de zoute delen, tot eenden, meerkoeten en waterhoenen in de Zeeschelde. Het Schelde-estuarium is voor tal van vogelsoorten belangrijk. Volgens de Ramsar Conventie, een internationale conventie over natte natuur (wetlands), is een gebied van internationaal belang als er regelmatig minstens 20.000 watervogels voorkomen ofwel 1% van de populatie van een soort. Dat is het geval voor een vijftiental vogelsoorten in de Westerschelde. Ze vinden rust, eten en broedgronden op de slikken en schorren.

Toch vertoont het aantal overwinterende vogels in de Zeeschelde de jongste jaren een opvallende knik. In 2000 zagen we nog maximum 70.000 vogels per maand, nu is dat aantal teruggelopen tot ruim onder de 20.000. Die daling ging gepaard met een toename van vogels in zijrivieren als de Rupel, Dijle en Zenne. In de Rupel en de Dijle was die toename tijdelijk, maar in de Zenne houdt ze aan. Meer beschikbaar voedsel, zoals bodemdierpjes, ligt waarschijnlijk aan de basis van die toename. Dat is dan weer het gevolg van de betere waterkwaliteit en de aanwezigheid van algen.

Revival van zoogdieren

Tot nu toe werd een twintigtal soorten zoogdieren waargenomen in de Westerschelde, voornamelijk gewone en grijze zeehonden, en bruinvissen.

In de vallei van de Zeeschelde is de bever terug van weggeweest. De laatste bever in Vlaanderen werd in 1848 gedood, maar door beschermingsmaatregelen en uitzettingen is het dier aan een langzame revival bezig. Momenteel biedt het Schelde-estuarium plaats voor zo'n veertig beverfamilies. Recent werden ook weer otters gespot in de Scheldevallei.

Zeehond is terug

Zeehonden staan aan de top van de voedselketen en zijn een goede graadmeter voor de algehele ecologische kwaliteit. Ze hebben nood aan voldoende ongestoorde rustgebieden om zich te kunnen voortplanten. Tot de 18de eeuw was de zeehond zeer talrijk in het Schelde-estuarium, maar door jacht, vervuiling en verstoering was de soort tegen de jaren 50 nagenoeg verdwenen. Sinds de jaren 90 zien we een voorzichtig herstel. Jaarlijks wordt zelfs een klein aantal jongen geboren in het estuarium.

Ook de otter duikt terug op, een bewijs dat het de goede weg opgaat met de lokale waterkwaliteit in zijn leefgebied.